

GUOVDAGEAINNU STUIMMIT

Ruotta, Norga, Dánmarku 2008

Bagadeaddji: Nils Gaup

Bistu: 97 min.

Giehtačálli: Nils Isak Eira, Nils Gaup, Reidar Jönsson, Tone Pelone Wahl

Ahkerádjji: K13

Neavttárat: Anni-Kristiina Juuso (Elen), Asle Matthis Gaup (Matthis), Mikael Persbrandt (Ruth), Peter Andersson (Bucht), Mikael Nyqvist (Lars Levi Laestadius)

Genre: Draama

Vuovdaleaddji: Sandrew Metronome Distribution Finland Oy

Oahppomateriála ulbmilat: lea plánejuvvon logahagaide ja ámmátlaš oahppolágádusaide.

Álgonamma: Kautokeino-opprøret

Oahppomateriála temát: ealligovva Guovdageainnu stuimmit, sápmelašvuohta, sámejiella.

Muitalus

Boazodoaluin ealli sápmelaččat leat ássan Skandinaviija davveosiid biggosis badjeeatnamiid čuđiid jagiid áigge. Ođđa áigi lea joavdamin maddái Guovdageainnu sierranas boaittogillái, man hovde jábálaš ja árpmuhis viidnágiehmánni Ruth (Mikael Persbrandt). Eamiálbmoga okta olmmoščearda, man láidesteadjin lea Elen-nammasaš nuorra nisson (Anni-Kristiina Juuso), biehtala máksimis mearihis vealggis Ruthii. Ruth lihkostuvvá bijahit giddagassii eanas oasi Elena čearddas gearregastima haga, ja dalle de

Elen báhcá okto fuolahit bohccuid. Elen fidne veahki ja lihkostuvvá gearregastimiin luoitit iežas čeardda olbmuid eret giddagasas, muhto Ruth gáibida čeardda bohccuid máksun riektegeavvangeluid ovddas. Elena čeardda olbmot leat manaheamin iežaset ealáhusa, ja nuba sii eai mieđa Rutha gáibádussii. Dat doalvu ovttá dan dramáhtaleamos dáhpáhusráidui Davvi Skandinaviija historjjás - Guovdageainnu stuimmiide jagis 1852. (<http://www.finnkino.fi/movie/2225/>)

1. Ságastallit filmma mannjá, maid jurdagiid ja dovdamušaid ealligovva dis gohccáhii? Báhcego muhtin dáhpáhusat dahje áššit rahpaskeahtá? Leigo ealligovva beroštahtti, dovdduid gohccáhahtti, eakti jna?

2. Lohkkit logahatoahppi Pilvi vásihusa filmmas. Veardidehket iežadet oainnuid su teavsttain.

Mannen geahččat filmma almmá vuordamušaid dahje ovdadieđuid. In máhtán bidjat ealligova dáhpáhusaid mange dihto áigodahkii. Mu historjjádovdamušas lei ná Guovdageainnu mahtosaš guoros sadji. Gal mun lean dan diehtán, ahte sápmelaččaid kultuvrra leat figgan heivehit virgeolbmuid ruhtaseahkaid stuorrudeami várás. Gánske sápmelaččaid searváivuoha ja nanusvuoha leat baldán olggobeale olbmuid. Sii eai leat leamašge dušše unna bázahallan čearda, man sáhtá heahpatkeahtá atnit ávkin. Olmmoššládji orru maddái leamin mihtilmas figgat ráhkadit buohkaid seammaláganin.

Ealligova vuosttaš minuhtat láidejedje mu boahttevaš moattediibmosažžii. Guokte muorragisttu lávddi nalde ja olmmošsuohkatvuoha dan ovddas čájehedje, ahte Guovdageainnu stuimmit ii leat ieš alddes mihkkege gehppesmielat

filmmaid, man geasuhus vuodđuduvašii dušše fal Sámi ebmos eananoidnosiidda. Ealligovas várra šaddet gieđahallat duođalaš áššiid, ja dan geahččan sáhtašii buresge bidjat jurddašit.

Unna giláža ássit leat juohkášuvvan guovtte oassái. De leat vuos iežaset ealáhusain bargi giliolbmot, geat fidnejit birgenlágiset bohccuin. Dasto leat iežaset ealáhusain bargi virgeolbmot, geat fas njammet birgenlágiset giliolbmuin. Viidni addá gili gávpeolbmái, Ruthii, válddi doallat viidnestobus galledeaddji giliolbmuid iežas stivrra vuolde. Nu guhká go giliolbmot virolaččat juhkaluvašedje ja skievttidivčče opmodagaset Rutha gávpái, de visot manašii bures. Alkoholai fáhtehallan boazoolbmát eai dušše šat bastán fuolahit bargguideaset, man dihte boazodoallu bázi gili nissonveaga vástun.

Laestadiusa sártnit girkus fidnejedje sápmelaččaid ipmirdit viinni duššaleaddji fámu ja jorggihit juguhisvuhtii. Juguhisvuhtii jorggiheapmi lei doajáhat buoret eallimii. Dannego viidnegoiku nogai, de giliolbmuin lei vejolašvuoha luovvanit Rutha gávppi garra čárvváid gaskkas. Maddái iežas ovddu vuodján girku váldi jávkkai. Giliolbmot dulkošgohte Biippala iežaset dárbbuide vástideaddjin. Oskkoldathárjehus nuppastuvai bákkolaš

girkostallamis iežas tradišuvdnan, mii fálai earáge go allamielat báhpa "dahkkit buorádusa, suttolaš olbmot!" – balddáhallamiid.

Giliolbmuid eallin ovdánii fiidnát, boazodoallu lei gánnehahtti ja eallinláhki buorre. Čearda barggai dainna, mainna jo čuđiid jagiid lei bargan. Goittotge dat ii heiven virgeolbmáide, guđet gárvodedje fiidnát ja orro stuorástalli viesuin. Ii dieđusge, iihan giliolbmuin lean mihkkege ávkkiid vuovnnalaš virgeolbmuide, jos sii oaččošedje dušše eallit ráfis.

Viinni ja girku stivrejumi figge máhcahit bággodoaimmaiguin. Giliolbmuid válde giddagassii almmá riektegeavvama. Gittaváldima ákkat ledje nu boagustahttit go suoskangumme čolgadeapmi eatnamii. Roahkkadis nuorra nisu, Elen, ii vuollánan duolbmamii muhto duosttastuvai vuostálastit. Iežas vuoigatvuođain berošteapmi dulkojuvvui stuibmideapmin, man dihte Elen dubmejuvvui bággobargui. Dán muttos mun ledjen duššástuvvan ja suhtus. Ii nie oaččo dáhpáhuvvat, ii oppa ealligovain. Makkár sadista filmma giehtačálii lea leamašge, go ná biinnida geahččiid. De mun fihttejii, ahte ealligovva ii giehtačállojuvvon, dát gáfatvuođat ja eahpevuoiggalašvuođat leat dáhpáhuvvan duohtavuodas.

Mun vásihin filmma geahčadettiin jáhkkimis visot vejolaš dovdamušdásiid. Ealligova loahppamuttos adrenaliidna golggai. Go giliolbmot šihhte, ahte sii vulget viežžat vuoigatvuođaideaset Guovdageainnus, de mun dovden iežan goruhis mearkkaid intensiivvalaš geahččamis ja áššáivuodjumis. Mu niski lei gealdašuvvan ja mu čalmmit ledje váiban.

Ealligova loahppadáhpáhus váikkuhii sakka dovduide. Lei arvosmahtti oaidnit, movt jápmimii dubmejuvvon olbmot dolle gitta árvolašvuođasteaset loahpa rádjai. Sii eai dahkan dáhpáhusaid duššin rohkadallamiin virgeolbmuin ándagassiaddima.

Go ealligovvateahtera čuovggat cahkiidedje ja filmma loahppateavsttat jorre, de bosihin bottoža ja jurddašin "lihkus dat lei dušše ealligovva". Muiten goittotge ohpit, ahte dat lei ealligovva, mii govvii duođalaš dáhpáhusaid. Mun figgen fas movttiidit ja jurddašin, ahte dáhpáhusain lea vássán jo moaddečuohhte jagi. Mu movttegisvuohta goittotge jávkkai fas oatnelanbottas, go muiten, ahte duokkáraš dáhpáhuvvá ainge. Suopmelažžan dieid namalas áššiid jurddašeapmi šaddá áigeguovdilín easka, go oainnán ealligova, mii gieđahallá soardima. Suopma lea duohta

gal dušše okta daid hárvanaš riikkain, gos siviilaolbmot dárbbasit oaidnit duokkára dušše ealligovain. Mánngga riikkas, ain dálá áiggisge, soardin lea oassi duođalaš eallimis.

Pilvi, logahaga 3. lk

Sápmelašvuoha

1. Oahpásnuvvit sápmelašvuhtii sierra gálduiguin.

Internetis diehtu sámegillii gávdno ee. čuovvovaš [www-čujuhusain](http://www.yle.fi):

<http://lotta.yle.fi/srwebanar.nsf/sivut/ovdasiidu2004> (YLE Sámi radio)

<http://www.saamicouncil.net/?deptid=1113> (sámiráđđi)

<http://www.samitour.no/sami/9-1-historie.html> (sámitour, láidehus sámi kultuvrii ja historjái)

<http://www.samediggi.fi> (sámediggi)

http://www.helmet.fi/search*fin/X?SEARCH=kaunokirjallisuus+OR+tietokirjallisuus+OR+runot+OR+lastenkirjallisuus&m=1&l=smi&Da=&Db=&b=&SORT=D&Submit.x=38&Submit.y=17 (Listu sámegielat girjjálašvuodas sámegillii mánáide ja ollesolbmuide)

Oahppiid sáhtta juohkit unna joavkkuide, main sii de čielggadit iešguđet temás sápmelašvuhtii gullelaš áššiid. Temá lea binná ráhppojuvvon bajilčállaga vuolde. Temát d. fáttát sáhttet leat ovdamearkka dihte:

1. Sápmelašvuoha rájiid rastá

Sápmelaččaid eallinguovllut ollet njealjji riikii: Supmii, Norgii, Ruššii ja Ruttii. Sápmelaččat ásse dáid guovlluid guhká

ovdal, go riikkarájit ásuovvojedje. Norgga sámeálbmoga sturrodagas eai leat fidnemis dárkkes logut, muhto árvvoštallamat sajáiduvvet gosa nu 60 000 ja 100 000 gaskii. Ruotas orrot birrasii 15 000 – 25 000 sápmelačča, Suomas badjel 6000 ja Ruoššas 2000.

2. Sápmelaččaid ealáhusat

Sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaide gullet boazodoallu, meahcce- ja guollebivdu, eanandoallu ja duodji.

3. Sápmelaččat odne

Sámediggi lea sápmelaččaid iešráđđenorgána, mii lea vuodđuduvvon jagi 1996 álggus iežas lágain. Dat lea Suoma sámiid alimus politihkalaš orgána. Dat lea iehčanas almmusvuoigatvuodalaš juridihkalaš persovdna, mii iešráđđenluonddu dihte ii leat stáhta virgeoapmahaš iige stáhtahálddahusa oassi. Sámediggi doaibmá vuoigatvuohtaministeriija hálddahussuorggis. Sámediggi ovddasta sámiid sisriikkalaš ja riikkaidgaskasaš oktavuodain ja dikšu sápmelaččaid giela, kultuvrra ja sin sajádahkii eamiálbmogin guoskevaš áššiid. Sámediggi sáhtta dahkat virgeoapmahaččaide álgagiid ja árvalusaid ja addit cealkámušaid.

Dálá sápmelašvuodas buorre ovdamearkan lea tearbma citysápmelaččat. Tearbma oaččui álggu, go Helssega guovllus orru sápmelaččat jagis 1988 vuodđudedje iežaset searvvi City-sámit. Namahusainneaset citysápmelaččat sii háliidit deattuhit etnistehtaset, muhto buktit ovdan maiddáiežaset urbána ássanbirrasa..

4. Sápmelaččat eamiálbmogin

Sápmelaččat leat Eurohpa uniovvna áidna eamiálbmot. Lehčanas riikkain orru álbmogiid atnet dalle eamiálbmogin, go sii buolvaduvvet álbmogis, mii riikka vuolušteami dahje ássama dahje dálá riikkarájiid šaddama áigge orui riikkas. Eamiálbmot, mii berre ieš atnit iežas dakkárin, lea vuoigatvuođalaš sajádagastis beroškeahtá seailuhan ollásit dahje muhtin muddui iežas sosiálalaš, ekonomalaš, kultuvrralaš ja politihkalaš institušuvnnaid.

5. Sápmelaččaid dáidda ja kultuvra

Sámi kultuvra lea vásihan jahkelogiid áigges nana morráneami. Sápmelaš kultuvrras árbevierru lea ovtastuvvon ja heivehuvvon ođđa áiggi báidnagiidda ja oaidninvugiide.

Sámegiella

1. Oahpásnuvvit čuovvovaš liŋkkaid bakte dárkkebut sámegielaide ja daid sajádahkii.

b. Dieđu sámegielas sámegillii sáhtá lohkat čujuhusas:

<http://www.samitour.no/sami/9-1-historie.html>

c. Oahpásnuvvit Giellabeassi-metodii suomagielat čujuhusas ja suokkardallit dan, maid mearkkaša go eatnigiella jávká.

d. Oahpásnuvvit Ruovttueatnangielaid dutkamuša Álgu-diehtomáddodahkii. Álgu-prošeavtta dutkančuozáhahkan leat sámegielaide sánit, erenomážit daid boahtimuš. Dárkkuhus lea váldit vuhtii visot sámegielaide nu viidát go dain lea fidnemis dutkamuššii heivvolaš materiála.

Prošeakta juohkášuvvá guovtti oassái, diehtomáddodahkii ja davvesámegiela etymologalaš sátnegirjái, mii gárvvistuvvo diehtomáddodaga vuođul. Bargogiellan lea suomagiella. Diehtomáddodat šaddá sisdoallat sámegielaide etymologalaččat ordnejuvvon sátnevuorkká ja geažidemiid dutkamušgirjjálašvuhtii, mii adnojuvvo gáldun. Diehtomáddodaga lea figgamuš doallat dáđistaga áiggi dásis, ja skábmamánus 2006 dat rahppojuvvui álbmoga atnui.

(<http://kaino.kotus.fi/algu/index.php?t=etusivu&kkieli=fi>)